

Csáki Árpád

GRÓF TELEKI KRISZTINA ZABOLAI UDVARHÁZÁNAK
GAZDASÁGI LEJTÁRA 1770-BŐL

Dr. Pozsony Ferenc 60. születésnapjára

A 17. század folyamán, Háromszéken épült reneszánsz ízlésű nemesi lakóépületek közül Basa Tamás főkapitány mára már nem létező, eredeti állapotában feltehetően kettő-négy lakószobából, pitvarból, kamrából, pincéből és padlásból álló zabolai kő udvarháza¹ a legjelentősebbek közé tartozott, amelynek a környékbeli kismemesi építkezésre való hatása is kézzelfogható.

A Basa nemzetség fiúágon való magvaszakadását követően az épület a zabolai jószágokkal együtt az unokával, Kun Ilonával való házassága révén Bethlen Miklósról, a későbbi kancellárra szállott, aki 1680-ban, bethlenszentmiklósi kastélya építésének befejezésével egy időben tovább bővítette azt, falait festményekkel ékesítette. Másfél évszázada Orbán Balázs még leírta az építetők neveit és címereit is megörökítő feliratos kőtáblát, valamint az épület homlokzati középrészén kiugró, árkádíves, oszlopos, timpanonos nyílt tornácot.²

Az épület a 17. század végén Bethlen Miklós fia, a nyugati egyetemeket megjárt Mihály (1673–1706) használatában volt,³ aki fő patrónusként – feleségével, Vay Erzsébettel együtt – a harangtorony magasztásának költségeit is vállalta,⁴ halálakor, 1706-ban⁵ ide temették, a birtokot ezt követően özvegye bírta és gondozta.

Bethlen Miklós úgy rendelkezett, hogy a zabolai birtok (Gyulatelkével egyesített birtokként kezelve) az udvarházzal együtt István nevű unokájára, Gyulatelke a zabolai jobbágyok egy részével pedig valamelyik leányunokájára szálljon.⁶ Egy évtizeddel később a zabolai birtokot Bethlen Borbála – Beth-

len Mihály lánya – és férje, Szilvási Boldizsár kezén találjuk. A családi hagyományt⁷ követve az új tulajdonos asszony is adományozott az eklézsia számára egy úrasztali terítőt,⁸ ezzel együtt azonban 1750-ben még adósa volt az egyháznak az 1716-ban még néhai férjével közösen kölcsönzött összeggel és annak kamataival, összesen 200 forinttal.⁹

A 18. század közepén az udvarházat széki gróf Teleki Krisztina, gróf Teleki József Fehér megyei főispán és osdolai Kun Borbála lánya bírta férjével, szalontai gróf Toldi Ádámmal¹⁰ együtt, 1750-ben a birtokot „Toldi úr udvara”-ként említik.¹¹

Egyelőre nem ismert, hogy a zabolai birtok mikor és milyen körülmények között jutott gróf Teleki Krisztina birtokába, amelyre anyai örökségként is jogot formálhatott. Erre valamikor 1745 körül kerülhetett sor, az új tulajdonos még 1745-ben összeíratta háromszéki javait.¹² A gelencei és haralyi részbirtokok mellett a zabolai udvarház helyi inventáriumának általunk tanulmányozott, szűk másfél évtizeddel későbbi másolata azonban csak hiányosan maradt ránk, mindössze a kuriális telek fából épült mellék- és gazdasági épületeinek, veteményes és gyümölcsös kertjeinek, továbbá az egykővű liztelő- és fűrészmalmok, valamint a birtokhoz tartozó allodiális szántók jegyzékét tartalmazza. Egy újabb, részleteiben ugyancsak ismeretlen birtokösszeírás 1759-ben kelt, erre bő évtizeddel később is történik utalás.¹³

Az 1751-ben megözvegyült gróf Teleki Krisztina zabolai fő birtokosként elsősorban egyházpártolásával tűnt ki. 1752-ben egy negyedréti alakú zsolttáros könyvet írtak össze adományaként a helyi református

¹ ORBÁN Balázs 1869, 139–140; TÜDŐS S. Kinga 1998; POZSONY Ferenc 2002, 145–148.

² ORBÁN Balázs 1869, 140; TÜDŐS S. Kinga 1998, 371. Az épület középtengelyében négyszög formára megépített, kőlábakon álló, előreugró tornácot B. Nagy Margit a legszebb ilyen jellegű 17. századi udvarház-építési megoldásként értékelte. B. NAGY Margit 1970, 47. Lásd még B. NAGY Margit 1973, 40.

³ JANKOVICS József 2013, 97.

⁴ CSEKME Ferenc 1885, 293–294.

⁵ CSEREI Mihály 1983, 380.

⁶ JANKOVICS József 2013, 149–150.

⁷ Anyja, továbbá Mikes Mihályné Bethlen Drusianna és Árva

Bethlen Kata adományait lásd Uo, 35, 106, 325.

⁸ Adományát az 1736. évi esperesi vizitáció jegyezte fel. CSÁKI Árpád – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2001, 253–254.

⁹ CSÁKI Árpád – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2001, 122, 314.

¹⁰ Cegei Wass László naplója szerint lakodalmaikra 1721. augusztus 7-én került sor Kercsesorán. NAGY Gyula 1896, 511–512. Házasságukból négy gyermek született, Ádám és Zsigmond 1755-ben kapott grófi rangot. NAGY Iván 1865, XI, 158, 160. Lásd még BÉNKŐ József 1999, I, 142, 569.

¹¹ CSÁKI Árpád – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2001, 315.

¹² SÁL, Fond 64, Fasc. II, 4–13.

¹³ SÁL, Fond 50, Fasc. IV, 269.

eklézsia javai között.¹⁴ Az egyházi feljegyzések¹⁵ szerint az ekkor folyt építkezésekben, így a templomszentély 1759-ben készült festett kazettás famennyezetének elkészítésében még nem vállalt részt, ezek az eklézsia költségén készültek.

Kegyárgyadományai mellett ugyanakkor – fiával együtt – a gyülekezetek életében, így a lelkészválasztásban is meghatározó szerepe volt. Ennek megfelelően kovásznai Csutak Ferenc lelkész helyére előbb 1766-ban előbb Bede András, majd 1768-ban – rövid ideig – Keresztes Máté, a későbbi erdélyi református püspök¹⁶ került. A franekeri egyetemen tanult barátosi Pál László¹⁷ lelkésznek Bürkösről Zabolára való áthozatalát (1769)¹⁸ már egyértelműen a patrónusi akarat megnyilvánulásaként értelmezhetjük. Az 1770-es évek elején a tetőjavítás és a Basa Tamás-féle 1644-es harang újjáöntése mellett gr. Teleki Krisztina és fia, gr. Toldi Zsigmond költségén készült el a zabolai templom egységes belső festett bútorzata: a templomhajó és szentélyének festett új kazettás mennyezete, az új hátsó templomi padok, a papi szék, a szószék és koronája, valamint sor került a szentélybeli karzat újrafestésére is, amelybe 1773-ban orgonát¹⁹ készítettetek.²⁰

Adományaiból jutott más orbaiszéki református templomba is: 1759-ben – amely egyben mostohaanyja, Árva Bethlen Kata²¹ halála is – a kovásznai egyházat úrvacsoraosztó óntányérral, papi székre való török szőnyegekkel és úrasztali terítőekkel²² látta el, amelyek az ekkor óréa szállott családi örökséghez tartozó ingóságokból származhattak. Cófalvára úrvacsoraosztó óntányért, Tamásfalvára selyemmel hímzett gyolcs abroszt ajándékozott az úrasztalára – alamizsnájából utóbbi helyen templomi székek is készültek –, végül Szörcsére egy-egy köből rozst és haricskát ajánlott fel.²³ A grófné ugyanakkor nem feledkezett meg a katolikus eklézsiákról sem, a peselnekinek – ahová bebíró birtokos volt – még 1768-ban három darab szántót engedett át használatra.²⁴

A Bólyán lakó gr. Teleki Krisztina zabolai udvarházáról ez idő tájt, az évente fogadott udvartiszt váltása alkalmával 1770 nyarán felvett leltár²⁵ alapján alkothatunk képet. A birtok – amelyhez Zabolán 29 jobbágycsalád (összesen 61 fő, ebből 6 özvegy²⁶) tartozott – központját a cselédházak, sütőkonyhák, tisztartó lakása, veteményes és gyümölcsfákkal – köztük eperfával – beültetett külső udvarral és kertekkel körülvett udvarház alkotta.

A főépület helyiségeiben található ingóságok jegyzékbe vétele mellett az összeírás részletesen kitér a belső udvartól léces és sövénykerítésekkel elválasztott csűrös és veteményes kertekre, gazdasági épületre, malmok állapotára, valamint az állatállományra és a gabonatermésre, továbbá a feldolgozásra előkészített állatbőrök és textíliák készítésére szolgáló kenderre stb.

A kúria helyiségek felsorolása és a használatukra, rendeltetésükre utaló megnevezések (*palota, asszony háza, leányok háza, kis ház, bolt, hosszú bolt, puszta ház, selymes ház, konyha*) alapján arra következtethetünk, hogy az épület a szűk évszázaddal korábbi, Bethlen Miklós-féle bővítést és átépítést követően jelentős alaprajzi módosulást nem szenvedett.

Az udvarház méreteit tekintve legtagasabb, reprezentatív helyiségében, a Palota-teremben a székelyföldi nemesi udvarházak berendezésén (fiókos asztalok, négyszegű asztal, hátsó székek, fogasok, ládák, régi pohárszék, falba süllyesztett téka) túlmutató luxustárgyakat nem találunk.

Ennél is szerényebbek a női lakosztály egymásba nyíló helyiségeinek (*asszony háza, leányok háza, előbbiből nyíló, kamrának használt boltzott szoba*) berendezései, amelyet itt is falba süllyesztett almáriumok, ládák, asztalok, fogasok, székek alkották. Szembetűnő ugyanakkor a tűzhelyek, kályhák felsorolásának mellőzése, amely az épület hosszan tartó folyamatos használatlanságával, de leginkább az

¹⁴ CSÁKI Árpád – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2001, 325.

¹⁵ A templom építésére, belső berendezésére, az egyházközség további építkezéseire vonatkozóan lásd kovásznai Csutak Ferenc lelkész anyakönyvi bejegyzéseit. SÁL, Fond 105/716, 3v, 4v–6r, 126r.

¹⁶ SÁL, Fond 105/716, 6r–v.

¹⁷ SZABÓ Miklós–SZŐGI László 1998, 354.

¹⁸ SÁL, Fond 105/716, 7r.

¹⁹ Az orgonát az 1773-tól zabolai iskolamester, egyben orgonista és organifex-ként (*organorum artifex*, azaz orgonaépítő) említett maksai Kelemen János készítette, aki korábban, az 1760-es évek elején a maksai református templom számára is épített hangszert. Ugyanő az 1778-ban alapjaiból újjáépített zabolai toronyba órát is készített fából. SÁL, Fond 105/716, 127v–128r; POZSONY Ferenc 2002, 158.

²⁰ POZSONY Ferenc 2002, 154–155, 157. Barátosi Pál László lelkésznek erre vonatkozó anyakönyvi bejegyzéseit lásd SÁL,

Fond 105/716, 8r–9r, 126v–127v. A zabolai egyházközség patrónusairól Csákány József lelkész által 1877-ben összeállított emlékiratot lásd SÁL, Fond 74, Fasc. X, 84–87. Lásd még CSEKME Ferenc 1885, 285.

²¹ A két asszony nem felhőtlen viszonyáról, peres ügyeiről lásd NAGY Márton Károly 2014, 137–139, 142.

²² OREL, *Vizitációs jegyzőkönyvek (1759–1794)*, 12, 90.

²³ Uo, 34, 111, 120, 167.

²⁴ SÁL, Fond 50, Fasc. IV, 191.

²⁵ SÁL, Fond 50, Fasc. IV, 269–275. Az inventárium szövegét korábban Cs. Bogáts Dénes is felhasználta háromszéki oklevél-szójegyzékéhez, az iratot SzNM Levéltári Törzsgyűjtemény, 1548/1798. számmal idézi. Lásd pl. CS. BOGÁTS Dénes 1943, 12, 14, 15. A zabolai tisztartó, Kovács Péter dálnoki nemes személy két héttel a leltár összeállítását követően további haladékot kért a számadás elkészítésére. SÁL, Fond 50, Fasc. IV, 276–277.

²⁶ SÁL, Fond 50, Fasc. IV, 274v–275r.

összeírás készítőinek figyelmetlenségével is magyarázható.²⁷

Ezzel szemben az üvegtáblás, ónba foglalt üvegtányéros, kisebb részt „lantornás” ablakok hiányosságai rendre jegyzékbe kerültek. Külön figyelmet érdemelnek a feltehetően díszes textíliáiról nevezett *Selymes ház*, továbbá a *Pusztá* vagy *Gálné háza*, amelyekben a szövéshez szükséges, illetve „külömb külömb speciesü” vas tárgyakat tároltak. Ismert ugyanis, hogy a lenvászomból készült zabolai gyolcs Erdély-szerte híres volt, a végein piros és kék fejtövel varrott keszkenők mellett itt fejfedőket, prémés és bojtos kendőket is készítettek.²⁸

Gróf Teleki Krisztina hét évvel az alábbiakban közzétett összeírás elkészítését követően meghalt. A zabolai birtok az 1785-ben már néhaiként említett gr. Toldi Mária, széplaki Petrichevich Horváth Dániel feleségének kezére került, aki a maga 14 örökös jobbágyával és három házas zsellérével gr. Mikes István és Nalácsi Gábor mellett a legfőbb zabolai birtokosok között szerepelt.²⁹ A kúria későbbi tulajdonosai nem viseltek gondolt az épületre, a 19. század folyamán már romos állapotba került. Egykori fényét a Székely Nemzeti Múzeumba bementett 17. századi faragott kő ajtókerete, valamint Basa Tamás könyves szekrénye és bőr karosszéke idézi.

Gróf Teleki Krisztina zabolai udvarházának gazdasági leltára, 1770³⁰
(SÁL, Fond 50, Fasc. IV, 269–275.)

Anno 1770 die 14-dik Julii inventáltván nagy szalontai méltóságos gróf Toldi Ádám úr özvegye méltóságos gróf széki Teleki Kristina asszony önnagysága nemes Orbai széki zabolai és hozzá tartozandó jóságáiban lévő mobile bonumait, [melyek] eddig való tisztje, márkosfalvi Kováts Péter uram ökegyelme keze alól successora, Szabo Mihály ökegyelme keze alá mentenek által e szerint:

Nemes Orbai székben Zabolán mostan functionban bétetetett Szabo Mihály ökegyelme gondviselése alatt vagyon egy nobilitaris curia az 1759-dik esztendőben conficiált conscriptioban megnevezett vicinitásokban, az rajta lévő akkor is describált épületekkel egyetembe, mostan pedig némely, sőt nagyobb résziben, nevezetesen az épületek fedeményiben közlebből való correctiot kíván, úgy circumcirca a keretek is, mely nobilitaris curiában találatnak mobiliák e szerint:

Primo. A *Palotán*
Katona fogas nro. 4.
Asztal régi egybe járó 3.
Asztal új egybe járó darab 5.
Asztal új egybe járó darab 3.
Négyszegű asztal 3.
Nagy ládák, az egyikben régi hitván rongyos nyüstök és borda 3.
Vetöllő nro. 17.
A más ládában hitván pincetok kolcs nélkült 2.
Egy régi pohártoknak alsó része.
Záros kis téka kolcsával együtt 1.
Fatartó 1.
Egyes szék, egynek háta nincsen, a másnak fél ülés[ny]i 10.
Az Asszony házában
Katona fogas 4.
Karjos fogas 3.
Falban való kis téka 2.
Asztalra való fincsia[!] tartó 1.
Falra függesztett levéltartó 2.
Szurkos vászonnal bévont fedelű asztal 1.
Tarka cserépkancsó 1.
Üveg korsó 1.
Ezen házon belől a *Boltban*
Nagy szakaszos almárium 3.
Kis tojoka 3.
Fedetlen rossz kis láda 2.
Ecetes zöld üveg 2.
Lisztartó hordó, egyik fenyő, a más csere 2.
Lisztos szuszék egyik-egyik oldala defectussal, egyikben hitván pléhek 2.
Hámtartó rossz szíjak 2.
Üveg palack 1.
Ejteles tarka bokáj, zombori, új 1.
Fél ejteles zöld üveg 1.
Tentás üveg 1.
Kis déZsa 1.
Láb alá való kis szék 1.
Katona fogas 1.
Búzamérő kanál 1.
A Leányok házában
Kerek asztal 1.
Katona fogas 3.
Falban való kis téka 1.
A Palota ajtaján borítatlan vas zár 1.
A két házon borított zár, egyik fordítójában hibás 2.
A Palota ablakjain üvegtábla és karika defectus 34.

²⁷ Az udvarház helyén jelenleg álló lakóház pincéjéből 17. századi ólomházas, színes kályhacsempék kerültek elő. POZSONY Ferenc 2002, 146.

²⁸ GAZDA Klára 1998, 32; SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 2005, 190.

²⁹ TAKÁCS Péter 2011, 134–138.

³⁰ Az átírást a mai helyesírási szabályoknak megfelelően végeztük, megtartva a hely- és személynevek alakját.

Az ablakok fiókjait béhorgoló régi fíjókokon k[í]v[ü]l új horog 3.

Az Asszony háza ablakjaiban tábla defectus 4.

Az Asszony házából a Leányok házába b[é]járó ajt[ó]n vas gilincs 1.

Azon ház ablakjain karika defectus 6.

A *Hosszu Bolt*ban

Katona fogas 3.

Fíj[ó]kos asztal 1.

A Bolt ablakjaiban karika defectus 4.

A fels[ő] ablak fíjók[ok] sarok nélkü[lt].

A Bolt ajtaján retesz reteszfejjel.

A *Puszt*a vagy *Gálné ház*ában

Szurokpor éget[ő] kemence 1.

A szövéshez való fáknak némelyike romladozott.

Vasas eszközök, amelyek találtattak az méltóságos udvarnál, egyben takarítottak a *Sejmes ház* nevezetű házba conservatoria, lakat alatt tartatnak. Mínthogy olyan sok külö[n]b külö[n]b spec[ie]sü accidentiákból állnak, neveik nem tudatnak mire valók légyenek.

A Puszt[á] ház ajtaján vas b[é]rántó 1.

A Gálné háza 3 ablakjain és azon bel[ő]l való Bolt ablakján az egyik[en] szakadozott lantorna ablakok 4.

Azon Bolt[on] bel[ő]l lévő *Bolt* ajtaján fa gilincs 1.

A Puszt[á] ház és Bolt[ok] ablakjai külr[ől] rostélyosok.

A *Pitvar* ablakjaiban üveg karika defectus 4.

Az ajtaján vas gilincs kirántójával együtt 1.

A *Tornácnak* feny[ő] rostélyos ajtaja.

Az Udvarház ajtaji vas sarkokon járnak.

A *Süt[ő] ház*ban

Szakasztó tábla 2.

Bévet[ő] lapát 1.

Jó süt[ő] kemence 2.

Katlan 1.

A *Konyhán*

Jó tágas tűzhely 1.

Szakács tábla 2.

Cöveken álló pad 1.

A konyha ajtaja vas sarkokon járó fa horgával.

A *Gabonás*ban

Szép rozs cub.³¹ 6.

Alábbvaló metr.³² 2.

A fekete ügyi malomnál elegy metr. 3.

A zsendelyes malomnál elegy metr. 3.

Pap Mihállynál kölcsön kiadott rozs metr. 2.

Utoj[!] elegybúza cub. 2. metr. 1.

Tavaszbúza metr. 2. oct. 3.

Tisztabúza metr. 1.

Zab cub. 5 metr. 3.

Haricska majorság és vám cub. 14 oct.³³ 2.

Árpa elegyes cub. 3. metr. 1. oct. 6.

Utoj sertésnek való metr. 3 oct. 7.

Szép árpakása metr. 1.

Köles kása oct. 11.

Kendermag metr. 1. oct. 5.

Fejér borsó oct. 3.

Fekete faszulyka metr. 1. oct. 3.

Veres faszulyka metr. 1. oct. 8.

Lencse metr. 1.

Lisztartó régi szuszék 1.

A *Gabonás híján*

Fűrészen vágott bik deszka 1.

Tűzhely alá való esztergába vágott fa 16.

Tornác eleibe vágott hasonló fa 3.

Asztallábnak való hasonló fa 3.

Fedeletnel nagy láda 2.

Fegyverhordozó láda 1.

Semmire kellő rossz háló darab 3.

Nagy vízre való gyalom³⁴ 1.

Malomhoz való eszközök:

Új garat 1.

Lisztelő vállu 1.

Tejke 1.

Járom 3.

Festett durgált fekete fonal libra³⁵ 16.

Szürke durgált gyapjú fonal libra 52.

Fenyő tángyér négy szegeletű 90.

Vagyon azon túl dirib darab fa.

A *Felső hintó szín*ben

Váltó eke kormányal 1.

Faragószék mérő 1.

Dohottas hordó 2.

Tiszafenyő bárdolt deszka egy ölnyi hosszú 12.

Bik csétér fa 9.

Az *Alsó szín*be deszkázott új derék szán 1.

Két ló után való lajtorjás paraszt szán 1.

Hintóhoz való kőrifa darab 3.

Új fenyődeszka 76, ó deszka 5, in summa 81.

Bik tángyér fa 2.

A *Csűr*ben semmi sincs.

A *Tisztartó ház*ban

Katona fogas 1.

Tálas 1.

Deszka polc 1.

Ezen ház ablakjaiban karika defectus 5.

A ház ajtaja vas sarkokon járó, vasretesz reteszfejjel, gilincsivel, b[é]rántójával.

A *Kolcsár ház*ban

Katona fogas 1.

Deszkából csinált ecet tartó.

Ezen ház ajtaja vas sarkokon járó, vasretesz reteszfejjel.

³¹ Cubulus – köböl.

³² Metreta – véka.

³³ Octalium – kupa, a veder nyolcad része.

³⁴ Jelentése: kerítőháló. ESzT, IV, 712.

³⁵ Libra – font.

- A *Pitvar vagy Tornázt kamarájában*
 Katona fogas 1.
 Hamutartó láda 1.
 A megnevezett két házak fűstházában és hijokon találatnak holmik:
 Ökör nyakára való nagy és kicsin harang 3.
 Zsendely hornyoló 3.
 Orda főző üstök hitván[y]ok 3.
 Az egyik az udvarnál usuáltatik. Dobrosz Bukur esztenáján bérre egy. Ugyan Dobrosz ad conservatio-nem vitt ki ut referur antecessor, egyet.
 Vas nyárs 2.
 Eltört, romlott serpenyő 1.
 Pléh ejtel, fenekin lyukas 1.
 Fél ejtel fül nélkült 1.
 Pléh fél fertáj[!] 1. Eze közült egyik Peselnek, a másik Ráduly molnárnál, még én adtam volt borhoz.
 Bocskornak adatnak által tehénbőrből valók pár 15 cum haec qualificatione:
 Betü[!] pár 1, betü[!] másodjára pár 1. Ezek után valók igen vékonyak pár 10, pofa, láb, száj pár 3.
 Kerti aszalmányok:
 Sóska oct. 4 ½.
 Som oct. 3 ½.
 Cserefa fentő 132.
 Döglött bőrök:
 Két esztendő borjúbőr 1.
 Öreg kan bőr 1.
 Nyári malac bőrök 5.
 Báránybőrök:
 Püskösti fekete csáválva 2.
 Fejér csávált 3.
 Szürke juhbőr csávált 1.
 Fejér berbécsbőr csávált 1.
 1769-béli hulladék gyapjok fejér libr. 5, fekete libr. 8.
 Kertész keze alatt lévő portékák:
 Ostor fűrész csonka 1.
 Fa lapátra szegezett vas ásó 2.
 Kapa 2.
 Vasfogú gereblye 1.
 Öntöző kártya rostélyával 1.
Élés kamarában költség találatik egyebekkel
 Szalonna egész két-két sodorokkal 2.
 Oldalos 4.
 Hosszú pecsenye 3.
 Orja fejestül 2.
 Disznófő 2.
 Torok pecsenye 4.
 Hónalj pecsenye 3.
 Lábak 13.
 Háj libra 2.
 Túró 3 bőrben, urnar.³⁶ 10.
- Szacska vágó kasza cum appertinentiis 1.
 Kasza sine appertinentis 1.
 Vas rosta probábilis 1.
 A *Pincében* égettbor főző üst cum apertinentiis 1.
 Égettbor főző üst sisakjával, sine apertinentis 1.
 Sisak minden apertinentia nélkül 1.
 Ugyan égettbor főző üst cum apertinentiis 1.
 Dirib darab réz üst lib. ½.
 Pléh tölcser 1.
 Mindezek felett találatnak az házak hiján és a megírt alkalmatosságokban házi és külső régi eszközök:
 Pokróc vagy csujtár szövő nyüst pár 2.
 Ah[h]oz való borda 1.
 Facsörlő vas nélkült 1.
 Dagasztó szarvas tekenyő, egyik az hijában az belecsepegés miá[n] meglyukadt 4.
 Gyúró tekenyő 1.
 Egész véka, abroncsos 2.
 Fél véka 1.
 Fa ejtel, egész és fél egy compendiumban 1.
 Kádak, régiek, megavultak, romladoztak 13.
 Nagyobb és kisebb csébér[!], némelyike jó, némelyike rossz 11.
 Dézsák, némelyike jó, némelyike rossz 12.
 Nagy ivó kártya 3.
 Fenyő tégej3.
 Tehén fejő sajtár 1.
 Csere átalag 4.
 Fenyő átalag 1.
 Káposztás csere hordó 1.
 Csere és fenyőliú 1.
 Fa mozsár 1.
 Ágyfa
 Asztal régi, viseltetek 10.
 Karjos pad 1.
 Matériával borított egyes szék 2.
 Üveg lámpás 3. Üveg karika benne 1.
 Lantorna lámpás, egyik jó, a más elszakadott 2.
 Prebendának való hitván[y] szita 1.
 Gyakor szita 4, egyik Tsákány Miklosnit rávetett, incuriája miá[n] szakadott el.
 Bőr rosta, ketteje elszakadozott 4.
 Fa rosta 1.
 Nagy nyüstös szösszsák 5.
 Nagy nyüstös gyapjúzsák 1.
 Béres fejsze 3.
 Konyhára való vas lapát 1.
 Feredő kád, fenyő 1.
 Kötőlánc, egyik 39 szem karikájával, horgával 1.
 A más, 19 szemből álló, horog a végiben 1.
 Szán talpabéli lánc 1.
 Bornáló borna 2.
 Hosszú lajtorja 1.

³⁶ Urna – veder.

Rövid lajtorja 1.
 Erdőlő szán 1.
 Szénahordó szán 2.
 Mázatlan cseréptál 1.
 Esztergában vágott kerek tángyér 8.
 Hasadás nélkül való ó fazék 1.
 Füsüllő padszék 2.
 Gyapottfonó kerék 2.
 Cipó hordó tábla 1.
 Lakat in genere találhatik az udvarnál 11.
 Marhák specificatioja:
 Béres ökör 8.
 Az udvarnál csordabéli marhák:
 Bornyús tehén tavaszi bornyokkal együtt 3.
 Nota bene: az egyik igen vén, a másiknak teje nincsen, a harmadik probábilis, de a tejetlen tehén borjának szoptatása miá[n] nem lehet tejet fejni belőle.
 Havasi csordabéli marhák Kováts Péter úr expositioja szerint találhatnak:
 Béres ökör 1.
 Bika, az egyik bére 2.
 Három esztendős üsző 2.
 Másfél esztendős ökör borjú 1.
 Tavaszi ökör borjú 1
 Tavaszi ünő borjú 2.
 Tehén 4.
 Sertések:
 A fekete ügyi malomban hízón 2.
 Rádulj molnárnál a zsendelyesbe hízón 1.
 Az udvarnál:
 Öregszámiban lévő, kocák 4.
 Esztendős kocák 6.
 Tavaszi malacok 12.
 Esztendős ártány 6.
 Majorságok:
 Kakas pújka[!] 1.
 Tojó 1.
 Pújka fíjú 12.
 Öreg lúd és pipe 8.
 Nagy réce 4.
 Tyúk kakas 2.
 Tyúk 9.
 Csirke nagyobb és kisebb rendű 20.
 Béres szekerek találhatnak és két új és hat hitván, ke-rekekkel, 2.
 Kupás marokvas 8.
 Karikás marokvas 7.
 Kerékfő karika 4.
 Kapocs 8.
 A rúd fél tállán[!] kis kapocs 1.
 Ezek felett vas vessző 1.
 Erdőlő taligák, egyik semmire kellő 2, négy ke-rékfő karikákkal.

Járom 4.
 Tézsoja[!] rajtok lévő három-három szemből, két-két karikából álló sikolyúkkal, 2, egyikét Major elvesztette.
 Szántó taliga tézsojájokkal, ekéjekkel, két pár vassakkal, egy esztekével 2.
 Nagy kötelek, újak 2.
 Ó előkötelek nagy kötélből valók 2.
 1769-be termett kender, igen hitván gelima³⁷ 6 fő 6 magos.
 Héhélelt peselneki kender gelima 1 fő 15[ma-gos].
 Virágos kender szös libra 27 ½.
 Harisnya posztó ványolva ulnar. 25.
 Fedeles kert karó az udvaron 100.
 Kováts Péter uram idejébéli renovatiok:
 A Csűrös kert lábán a patak lefolytán térdig érő magosságú töltésnek kerteltetett kerítés, a sertésektől szabadon ugorható, ulnarum³⁸ 23.
 Azon töltés mellett fűzfa karó ültetés nro. 36.
 A veteményes kert körül új kert ulnar. 17.
 A Majorházon felyül léckert új ulnar. 23.
 Feljebb a víz folyásán keresztül léckert sasban ulnarum 13.
 Nemkülönben a hegy kertnek alsó részén sövény kert fedél nélkült ulnarum 21.
 Vagyon az udvar circulusába, az udvartól nem messze a falun keresztül folyó patakon egy felyül csapó kétkerekű, alkalmas deszka fedelű malom minden megkívántató faeszközeivel, úgy vasaival és köveivel, mellybe találhatnak
 Egész véka, fa abroncsos 1.
 Fél véka, kéregből való, 1.
 Vámló kupa 1.
 Gabona tartásra való kétrekeszű szuszék rajta lévő lakattyával 1.
 Nemkülönben ezen udvarhoz Kovásznán, a falunak erdő felől való részében, az ottan lefolyó patakon egy felyül csapó, tágas zsilibü[!], fenyő és csere bornákból kirakott oldalú, kétkövű és kásátörésre intézett négy külüjű[!], fedelében romladozott, sőt, új fedelezést kíván, zsendelyes malom minden ap-pertinentiaival, de a víz felől egész oldala renovatiot kíván ex fundamento, minthogy most is nevezetesen a kásátörő keréknek a víz felől való oldala egy darabban kiromlott, melynek padolására régen kifaragott cserefa talpak találhatnak négy-négy ölesek 2, két-két ölesen 2, régi csere bornák 32.
 A kásátörő tengeje vízkerék nélkült találhatik. Nemkülönben találhatnak árpakása törésre kicsinált vagy pallérozott kőpadnak való fák két nyakba verőkön k[ív]ül.
 A malomba találhatnak holmik:

³⁷ Gelima – kalangya.³⁸ Ulna – öl.

Kétrekeszű gabonartató szuszék rajta lévő lakattyával 1.

Egész véka, faabroncsos 1.

Vámló kupa 1.

Ezen malom mellett vagyon posztóványoló régi megevődött tengelyfa 1.

Ugyan ezen malomnak ellenében azon árkon lefolyó vízen egy minden részeiben renovatit kívánó szalmafedelű fűrészmalom, mely közös néhai Szilvási Boldisár posteritásával, harmadának fele illetvén azokat, de minden szerszáma ezen részbe tartoznak, holott is találatnak:

Deszkának való fenyőtőkék 65.

Deszka 19, fél tőkéből vágott szál nro. 180.

A fűrészhez való vasak mindenek találatnak és probabilisek, exceptis a fűrészvas eltört, és a persely, mely a kengyelben pár, 1, felcsináltatt az öreg grófné szekere in Augusto.

A fűrészvas correctiojára kaszavas találatik 1.

Ezen fűrésznek csiga palai rosszak, fedelében renovatit kíván.

Vagyon ugyan Kovásznán a falunak alsó végén egy deszkafedelű, kétkerekű malom, egy kásatoró négy külőre intézett kerék cum apertinentiis.

Ezen malomban találatik egész véka 1, vámló kupa 1.

Nemkülönben a Fekete ügyön a Márkosfalvi hárszékjében, Martonfalván alól erős gát kötésű, három, alól csapó kerekű és kása külűjű[!], mindenképpen jó móddal készített zsendelyes fedelű, bornából kirakott malom molnárházzal, annak oldalkamarájával együtt. Melybe találatott:

Gabonartató, három rekeszű fenyődeszkából álló szuszék rajta lévő lakattyával 1.

Két rekeszű vessző kas 1.

Vámló kupa 1.

Véka, ad interim peselneki 1.

Lapos csákány 1.

Hosszú lajtorja 1.

A malom körül való épületek találatnak:

Az istálló szalmafedél alatt, a sertéspajta deszkafedél alatt, excepto a pajtának felső része, úgymint az harmadiknak mind az oldala, mind fara fedél nélkül találatnak.

A malomház padlása egész renovatit kíván.

Ruinák találatnak a feljebb meg nevezett ruinákon kívül a zabolai curiában úgy mint:

Primo. Az udvarháznak Hosszú bolt nevű ház[á]-nak szegeletiről a Sütő ház szegeletire általmenő Ciffra kert egész ruinában találatik ex fundamento, holott-holott az mostani fungens tisztartó Kováts Péter uramnak azon kert talpjai, oldal foglalói és kifaragott gombos szegei ha inventarie nem is, de mutogatással, hová valók légyenek, által adattak, amint hogy a talpakban készen ki faragva és vék[-]³⁹ actu is találatnak circiter 5, az foglalók és szegek hijjánosságával.

Nemkülönben azon Ciffra kertben igen szép eperfák a kertnek elromlottsága miatt marhák által károsodnának el minden továbbra való megépülés vagy újjuláson kívül.

Secundo. A Sütő konyha és Sejmes[!] házaknak előtte való hosszú kötés új fundamentomot kíván, minthogy hasonfele az földön fekszik.

Tertio. Az Csűrös kertet az hegy kerttől, úgy az akoltól megszakasztó, a falu közt lefoj[!] patakra bérúgó támasz aljáig felkertet, jó formán való 283 szál karókra font sövénykert az fedeletlenség miá[n] az eső is, melytől kivált felső részeiben elsorvadott, rökönödöt[t], annyira, hogy új sövényfonást kíván minél hamaráb.

Quarto. A mingyárt meg nevezett Akolnak a malom felől való léckertből álló, a patak lefolytára rúgó egész része fedél nélkült, sok helyeken eszterha lécek nélkült találatik.

Quinto. A nyári aklot a téli akoltól megkülönböztető sövénykert elsorvadott, karóiba elrothadott fedél nélkült léte miatt. Circiter 49 szál karónyi egyik vége el is romlott, karófákkal támogatott meg.

Sexto. A Csűr ajtókbán, nevezetesen az alsó csűrnek mindkét felől való ajtai deszkájokban nagyon megromladoztak, hasadoztak, kevés híján renovatit kívánnak újonnan.

Septimo. A veteményes kertbe Szabo Mihálj uram idejébéli megfogant oltásokban találatnak károk:

Alma oltásba nro. 10.

Pergamént körtvély 1.

Vajna Sigmond nemes személy pávai mpr. és

Imreh Pál étfalvi nemes személy, mostan Páván lakó mpr.

³⁹ Kizakadt papírrész, bizonytalan olvasatú szó.

Levéltári források

- Orbai Református Egyházmegye Levéltára, Kézdivásárhely (OREL)
 II.4. *Vizitációs jegyzőkönyvek* (1759–1794)
 Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy/ Biroul Județean Covasna al Arhivelor Naționale Române, Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, SÁL)
 Fond 50, *Hatolykai Potsa család levéltára*.
 Fond 64, *Zathureczky család levéltára*.
 Fond 74, *Cserey Jánosné Zathureczky Emilia gyűjteménye (Székely Nemzeti Múzeum Törzsgyűjteménye)*.
 Fond 105/1716, *Zabolai Református Egyházközség Anyakönyvei (1757–1882)*.

Irodalom

- BENKŐ József
 1999 *Transsilvania specialis I–II*, ford., bev. tan., jegyz. Szabó György. Bukarest–Kolozsvár.
- B. NAGY Margit
 1970 *Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténeti tanulmányok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
 1973 *Várak, kastélyok, udvarházak. Ahogy a régiek látták. XVII–XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Cs. BOGÁTS Dénes
 1943 *Háromszéki oklevél-szójegyzék*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár. (Erdélyi Tudományos Füzetek 163.)
- CSÁKI Árpád – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő
 2001 *Az orbai református egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvei I. (1677–1752)*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
- CSEKME Ferenc
 1885 A zabolai ref. egyház történetéből, *Protestáns Közlöny*, 16. évf., 275–277, 285–286, 293–294.
- CSEREI Mihály
 1983 *Erdély története 1661–1711*, s. a. r., bev. tan., jegyz. Bánkúti Imre, Budapest.
- ESzT
 Szabó T. Artila, Vámszer Márta, Kósa Ferenc, Fazakas Emese (szerk.): *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, I–XIII. köt., Akadémiai Kiadó – Kriterion Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Bukarest–Budapest–Kolozsvár, 1975–2009.
- GAZDA Klára
 1998 *A székely népviselet*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JANKOVICS József
 2013 *Bethlenek, Vayak, Dujardinok – Vay Erzsébet életének tükrében*, in: *Kuruc(kodó) irodalom. Tanulmányok a kuruc kor irodalmáról és az irodalmi kurucokról*, Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület Kiadó, Nyíregyháza, 87–196.
- NAGY Gyula (közli)
 1896 Czegei Vass György és Vass László naplói 1657–1739, *Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból* 3.
- NAGY Iván
 1865 *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 11 kötet, Pest.
- NAGY Márton Károly
 2014 „a méltóságos Teleki famíliába lött béplántálásom”. Árva Bethlen Kata a Teleki család rendszerében, in: J. Újvári Zsuzsanna (szerk.): *Társadalom- és életmód-történeti kalandozások térben és időben a nyugat-dunántúli végektől a Kárpátokig*, PPTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Piliscsaba, 119–152.
- ORBÁN Balázs
 1869 *A Székelyföld leírása. III. Háromszék*, Pest.
- POZSONY Ferenc
 2002 *Zabola, Száz Magyar Falu Könyvesháza*, Budapest.
- SZABÓ Miklós – SZÖGI László
 1998 *Erdélyi peregrinusok 1701–1849*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- SZŐCSNÉ GAZDA Enikő
 2005 Viselettörténeti adatok a 17–18. századi háromszéki hozománylevelekben, in: Keszeg Vilmos – Tötszegi Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 13. Tanulmányok Gazda Klára 60. születésnapjára*, Kolozsvár, 164–199.
- TAKÁCS Péter
 2011 *Háromszéki parasztvallomások 1785-ből*, s. a. r., bev. és jegyz. Takács Péter, Debrecen. (Források Erdély történetéhez 7.)
- TÜDŐS S. Kinga
 1998 Egy zabolai udvarházról Bethlen Miklós nyomdokain járva, *Ars Hungarica*, XXVI, 2, 371–378.

Inventarul curiei nobilitare de la Zăbala a contesei Teleki Krisztina (1770)

(Rezumat)

Curia nobilitară din Zăbala, construită spre jumătatea secolului al XVII-lea de către Tamás Basa, căpitan suprem al scaunului Treiscaune, renovată și decorată cu picturi murale în penultimul deceniu al secolului amintit de către Miklós Bethlen – ulterior cancelar al Transilvaniei – și de soția sa, Ilona Kun, era una dintre cele mai impozante edificii nobiliare ale zonei. Clădirea intrată în paragină în a doua jumătate a secolului XIX a fost ulterior demolată.

Lucrarea de față prezintă descripția din anul 1770 a moșiei și a bunurilor aflate în camerele conacului nelocuit permanent în perioada menționată, inventar efectuat la ordinul proprietarei clădirii, contesa Krisztina Teleki.

The inventory of countess Krisztina Teleki's manor house from Zăbala (1770)

(Abstract)

The manor house from Zăbala (Covasna county, Romania) built by Tamás Basa, captain of Háromszék in the first half of the 17th century, later expanded and decorated with mural paintings by Miklós Bethlen – later chancellor of Transylvania – and his wife, Ilona Kun in the 1680s is considered to have been an outstanding example of manorial architecture of the region. Due to the hitherto absence of records of the period, the paper presents a register compiled for the owner of the manor house in the 1770s, countess Krisztina Teleki. Based on this inventory the reader can get a clearer picture of the furnishing and interior of the building demolished in the second half of the 19th century.

